

LECTIO PRAECURSORIA

Emilia Syväsalmi

Kapteenien vaimojen kokemus elämästä laivayhteisössä yhdysvaltalaisilla valaanpyyntialuksilla 1840–1870

Emilia Syväsalmi, FT, emilia.syvasalmi@gmail.com

Olen väitöstyöni aikana kirjoittanut sanat ”kapteenien vaimot” lukemattomia kertoja. Kyse on yleisellä tasolla siitä, mikä määrittää ihmistä, yksilöä ja ihmisyyttä. Onko se oma aikamme, jota satumme elämään ja sen ihanteet, vai onko olemassa syvempi inhimillisyys, joka elää ajasta toiseen?

Tutkimuskohteeni – valaanpyyntialusten matkoille mukaan lähteneet naiset, onko minulla oikeutta määrittää heitä miehen ammatin mukaan ja osana avioparia? Tämä asetelma kertoo 1800-luvun ideaalista, jossa nainen eli osana miehen maailmaa, sen mahdollistajana ja moraalisenä sekä hyväntahtoisenä kodin sydämenä. Ideaali ei kuitenkaan ollut todellisuutta, vaan naiset toimivat monin tavoin kodin ulkopuolella, seurakunnissa, hyväntekeväisyydessä, vieraillessaan tai matkustaessaan. Kodeissa vietettiin sosiaalista elämää, ja ne olivat usein tärkeässä osassa myös miesten ammattiin liittyen. Erilaiset tilat olivat lomittain ja päällekkäin, eikä ideaali määrittänyt reaali maailmassa elävää naista.

Tämä väitöstyö on kirjoitettu yleisen historian oppiaineeseen. Olen halunnut ymmärtää historiaa ihmiskunnan tasolla, jonka kohtaloon vaikuttavat monet globaalit kehityskulut. Merihistoria, jota tämä tutkimus ennen kaikkea on, on osa tätä maailmanlaajuista historiaa, jossa eri kansallisuudet ovat alati läsnä. Laivoilla matkusti ja teki töitä usein monikulttuurinen miehistö. Aikana, jolloin matkustaminen vasta yleistyi, purjelaivojen ja erityisesti valaanpyyntialusten reitit veivät alukset usealle eri merelle ja lukuisiin satamiin eri puolilla maapalloa. Merellisen maailman tutkimus liittyy niin sosiaalisiin, poliittisiin, taloudellisiin kuin kulttuurisiin aihepiireihin, ja merihistoria määritelläänkin nykyään meren ja ihmisen välisen suhteen tutkimukseksi. Turun yliopistossa meri ja merenkulku on yksi tutkimuksen ja koulutuksen temaattisista kokonaisuuksista, ja näin myös hieno esimerkki monitieteisestä tutkimuksesta, jossa merihistorialla on oma asemansa.

Tutkimukseni kohteeksi valikoituivat yhdysvaltalaiset valaanpyyntialusten kapteenien vaimot. Yhdysvaltojen itärannikon kaupungeissa, kuten Nantucketissa ja New Bedfordissa, vallinnut, ajallisesti melko lyhyt valaanpyynnin kulta-aika, joka kesti 1800-luvun puoliväliin, sai yhteisöt toimimaan kokonaisvaltaisesti teollisen valaanpyynnin hyväksi. Valaanpyyntiyhteisöissä merille lähteneiden naisten

kokemuksia kunnioitettiin, ja heidän matkoillaan kirjoittamat päiväkirjat ovat osin säilyneet nykypäivään. Tämä lähdemateriaali mahdollisti näiden merellisten naisten tutkimisen.

Valaanpyyntiyhteisöjen naiset olivat tottuneet hoitamaan monia miehille kuuluvia asioita, esimerkiksi perheen taloutta, miesten ollessa merellä. 1850-luvulle tultaessa uusi ideaali siitä, että nainen kuului kodin piiriin ja mies toimi kodin ulkopuolella niin sanotussa kovassa maailmassa, vaikeutti merellisten naisten käsitystä omasta elämästään. Ideaali vaati heitä olemaan kodin hengettäriä, mutta heidän aviomiehensä oli poissa vuosia, eikä naisen ollut mahdollista hoitaa asioita vain kodin piirissä.

”Merellä on täytynyt olla kamalaa” – tämä ennakkoasenne on valitettavasti vaikuttanut kapteenien vaimoista tehtyyn tutkimukseen. Olosuhteet kuvataan usein haastavina, ja vain huonot puolet laivaelämästä tuodaan esille. 1800-luvun puolivälissä maailma oli likaisempi, pimeämpi, täynnä hajuja ja ihmiset elivät säiden armoilla eri tavalla kuin tänä päivänä, myös maissa. Merille lähtevät kapteenien vaimot tiesivät miesten kertoman perusteella, millaista elämä laivoilla oli.

Kapteenien vaimot lähtivät 1800-luvun puolivälissä mukaan laivoille, koska valaanpyyntialusten matkat pitivät niin, että ne kestivät useita vuosia. Koska niin sanottu kunnollinen elämä rakentui vahvasti avioparin muodostaman yksikön ympärille, myös kapteenipariskunnat kokivat, että he halusivat elää yhdessä. Erossa olot olivat liian vaikeita, ja ne jättivät sekä naisen että miehen ilman tuota elämää määrittävää kumppanuutta. Merelle lähtö mahdollisti sen, että aviopari saattoi elää yhteistä elämää, kokea asioita yhdessä ja antoi kummallekin mahdollisuuden toteuttaa omaa rooliaan. Yksi ensimmäisistä merelle mukaan lähteneistä vaimoista, Mary Brewster, kuvaili asiaa näin vuonna 1846: ”Aiemmat erot ovat opettaneet minut arvostamaan aviomieheni seuraa, ja minusta on paljon parempi olla hänen kanssaan merellä kuin, että se erottaisi meidät. Kyllä menen mukaan ja loppujen lopuksi toivon olevani hyvä kumppani, murheiden lievittäjä, hankaluuksien rauhoittaja ja ystävä hädässä jakaen niin surut kuin ilot hänen kanssaan. Rukoilen hyväntahtoista taivasta loistamaan päällemme menestystä ja suojelemaan meitä kaikilta vaaroilta ja jottei kellekään tällä aluksella sattuisi mitään pahaa. Jumala tule kanssamme ja ole joka hetki lähellämme.”¹

Vaikka lähdemateriaali on naisten kirjoittamaa, tutkimukseni ei kohdistu sukupuolen problematiikkaan, vaan pääkysymyksenä on, millaista elämää nämä naiset laivoilla viettivät. Kuinka he kokivat olevansa osa laivalla elettyä yhteistä elämää, ja milloin he kirjoittivat yhteisestä tekemisestä? Keskityn heidän kirjoituksiinsa matkan purjehdusosuuksilta ja pyyntivesillä vietetystä ajasta, sillä silloin he elivät selkeästi laivayhteisön osana. Kapteenien vaimot olivat laivayhteisön erilainen, eivät erillinen, osa. Vaimot olivat myös osa suurempaa valaanpyytäjien joukkoa. Tämä oli luontevaa, sillä he edustivat samaa yhteiskuntaluokkaa, uskontoa ja kulttuuriperintöä kuin merillä työskentelevät kapteenit ja perämiehet. Vaimot myös tunsivat laivojen päällystön jäseniä jo entuudestaan tai ainakin osa oli tuttuja. Kotiseudun yhteisöllisyys oli läsnä myös merellä.

Päiväkirja lähteenä on omanlaisensa. Olen mieltänyt päiväkirjat tutkimuksessa egodokumentteina, joissa lukija kohtaa yksittäisten ihmisten kokemuksia, ajatuksia ja tunteita. Vaimot eivät kirjoittaneet laajalle yleisölle, mutta he ajattelivat journalinsa toimivan muistin apuna matkan jälkeen ja myös kertomuksena koetuista asioista kotiin jääneitä sukulaisia ja ystäviä ajatellen. Päiväkirja ei siis ollut tässä tapauksessa ainoastaan yksityinen dokumentti, jossa peilataan omia tunteja, mutta ne eivät myöskään ole julkaistavaksi tarkoitettuja matkakertomuksia. Ajan kuluessa ja vaimojen sopeutuessa laivaelämään näistä kirjoituksista tulee enemmän yksityisiä tekstejä, joissa he sekä nitovat itsensä laivalla elettyyn elämään että myös sopeutuvat kirjoittamisen avulla uuteen ja vieraaseen.

Päiväkirja ei kata naisen koko elämää, eikä ole kyse biografiasta, en tutki siis sitä, millaisia naiset olivat henkilöinä, vaan heidän kirjoituksensa ovat lähde merellä eletystä elämästä. Ajallisuus oli vahvasti mukana vaimojen kirjoituksissa ja ajan kulumisen ilmaistiin lukuisin tavoin, esimerkiksi maininnoilla

siitä, kauanko merellä oltiin oltu, kuinka monta merimailia tietyssä ajassa oli kuljettu tai syntymäpäivien, hääpäivien tai juhlapyhien avulla. Päiväkirjaa kirjoitetaan siinä hetkessä, kun asiat tapahtuvat, ne saattavat olla sirpaleisia ja tavallaan juonettomia kohteja päivän kulusta. Mutta juuri tässä aiheiden ja ajatusten moninaisuudessa on myös niiden suuri arvo.

Päiväkirjoja on luettu tutkimuksen kuluksi yhä uudelleen. Lukukerta toisensa jälkeen päiväkirjoista on noussut esille yhteisiä teemoja elämästä merellä, joita on käsitelty tämän artikkeliväitöskirjan neljässä artikkelissa. Myös hiljaisuudet, eli tietyistä asioista vaikeneminen, oli yhteistä vaimoille. Vaimot olivat yksilöitä ja kirjoittivat sen mukaisesti, päivämerkintöjen tiheys ja pituus vaihtelevat kirjoittajasta riippuen. Kyseessä on kuitenkin ryhmä tavallisia naisia, jotka elivät epätavallisessa tilanteessa laivoilla. Näin tutkimus mukailee myös mikrohistorian tutkimusperinnettä. Palasin jälleen päiväkirjoihin kirjoittaessani tätä lektiota, sillä minulla on aina ollut vahvana tunne siitä, että vaimojen pitää antaa ”puhua” itse. Heidän kirjoituksissaan jokainen lause kertoo jotain tärkeää.

Vaimot loivat yhtenäisyyden tunteen laivayhteisöön kirjoittamalla yhteisestä tekemisestä ja sellaisista hetkistä, jolloin he ajattelivat kaikkien kokevan tilanteen yhdessä. Heidän osallistumisensa toimintaan tapahtui heidän ehdoillaan ja heidän omana kokemuksenaan tietyssä tilanteessa. Vaimojen teksteistä ei tule esille jatkuvaa yksinäisyyttä, ikävää ja kurjuutta, vaan uuden kokemista, läheisistä huolehtimista ja yhteisen tavoitteen eteen toimimista. He eivät olleet eristyksissä muusta laivayhteisöstä. Mary Lawrence kirjoitti kannella käydystä lumisodasta Cap Hornin lähettyvillä huhtikuussa vuonna 1860: ”Menin kannelle yhden lumikuuron aikana, ja me kaikki liityimme leikkiin sekä laivan perässä että keulassa.”² On silti selvää, että vaimot eivät olleet osa miesten muodostamaa työyhteisöä, eikä heillä myöskään ollut suurta vaikutusta jokaisen miehistön jäsenen elämään.

Yleisellä tasolla on tärkeää todeta, että tämä tutkimus osoitti, kuinka myös nainen pystyi elämään merellä ja koki sen uutena ympäristönä sekä omalla tavallaan, että toisaalta samoin kuin miehet, syvyytenä, elementtinä, jonka pinnan alle ei voinut nähdä, melkein kuin elävänä olentona, jonka kauneus ja voima tuhota olivat kuitenkin Jumalan aikaansaannosta. Martha Brown kuvaili myrskyä: ”On ällistyttävää millaisiin korkeuksiin tuuli saa kasattua veden. En mennyt kannelle koko päivänä, mutta menin useaan otteeseen portaiden yläpäähän seisomaan. Välillä laivan molemmin puolin oli valtava aalto, sekä perän puolella että keulassa, ja laiva oli syvässä laaksossa. Seuraavassa hetkessä nousimme aallon harjalle vain syöksyäksemme takaisin syvyyksiin.”³ Ja Mary Lawrence kirjoitti tunnelmasta myrskyn jälkeen: ”Meillä oli rauhallinen yö ja tänään on ihastuttavaa – miellyttävä tuuli ja juuri mukavan lämmintä. Menin kannelle heti aamiaisen jälkeen katsomaan vanhaa merta toisessa muodossaan. Kaikki on hymyilevää ja seesteistä; kukaan ei voisi epäillä kavaluutta, joka piilottelee hänen rinnassaan. Kaikki näyttää muuttuneen. Tämä on yksi elämäni hienoimmista hetkistä. En ihmettele, että niin moni valitsee merimiehen elämän. Se on kovaa elämää, mutta myös elämää täynnä romantiikkaa ja kiinnostavia asioita.”⁴

Mikä sitten määrittää ihmistä merellä? Uudessa ja vieraassa ympäristössä, miten on mahdollista sopeutua? Vaimojen ymmärrys merielämästä lisääntyy ajan kuluessa ja samalla he sopeutuvat moniin asioihin, joita he alkuun joko ihmettelevät tai kyseenalaistavat. Vaimoille valaan näkeminen ja kokemukset pyynnistä ovat alkuun uskomaton näytelmä, jonka aikana he kokevat monia tunteita ja näkevät asioita, joita heidän omien sanojensa mukaan ei voi ymmärtää kuin näkemällä itse. Eliza Williams: ”Se on todella uskomaton kokemus minulle, koko prosessi, siitä kun mahtava ja todella ihmeellinen syvyyksien hirviö pyydystetään siihen kun öljy on tynnyreissä.” Päivää myöhemmin Eliza jatkoi valaan kuvausta: ”Se on todella suuri erikoisuus. Kuinka voisin kuvailla sitä? Haluaisin tutkia sitä viikon, jotta voisin kuvailla sitä oikein.”⁵ Valas on vaimoille ihme ja samalla syvyyksien hirviö, jonka suuttuessa ihmiselämä saattoi päättyä yhteen yrstön iskuun.

1800-luvun puolivälin naisella oli selkeä arvomaailma, jonka mukaan he elivät. He yrittivät aidosti olla parhaita versioita itsestään. He kirjoittivat ahkeruudesta, uskonnollisista ajatuksista ja kumppanuudesta aviomiehen kanssa. Toisaalta vaimot kirjoittivat, kuinka olivat saaneet vain vähän aikaa kuluneen viikon aikana, kuinka kuumuus tai myrskysää estivät normaalin päivärytmin, kuinka he eivät olleet pesseet pyykkiä moneen viikkoon, koska ei ollut tarpeeksi sadevettä tai sopivaa säätä. He kertovat pitkästyneensä ja ikävöivänsä esimerkiksi kotiin sukulaisten hoiviin jääneitä lapsiaan.

Vaimot olivat uskonnollisia ihmisiä. Heille luonto ja kaikki elollinen merellä kertoi Jumalan ihmeellisestä suunnitelmasta. Kaikki maailmassa oli Kaikkivaltiaan kädessä, ja se toi vaimoille turvaa. Martha Brown kirjoitti myrskyssä: ”Ajattelen, että olemme kaikki täällä nyt – mutta missä olemme tunnin kuluttua? Vain Jumala tietää. Tällaisena hetkenä ilman vankkaa uskoa Jumalaan, joka kannattelee tuulia ja aaltoja kämmenellään, kuinka surkeita olentoja olisimmekaan. Näyttää todella pelottavalta katsoa, kuinka 8 tai 10 miestä on mastossa keräämässä purjetta, aaltojen vyöryessä, laivan kallistaessa ja tuulen ulvoessa. Joka hetki vaikuttaa siltä kuin he putoaisivat.”⁶ Naisten moninaiset tunteet tulevat esille monissa kirjoituksissa, ne eivät rajoitu heihin, vaan he pelkäsivät, iloitsivat ja jännittivät koko yhteisön puolesta.

Vaimoille laiva oli koti merimatalla, johon he palasivat mielellään esimerkiksi saarivierailujen jälkeen. Oman laivan puolta pidettiin kilpailussa muita laivoja vastaan, ja sen ominaisuudet hyväksyttiin. Samalla vaimot muistelivat kodin tunnelmaa maista. Koti ei ollut niinkään fyysinen tila, vaan kokonaisvaltainen tunne. Kaukana vierailta vesillä laivojen välisillä vierailuilla keskusteltiin sekä kotiin että valaanpyyntilaivastoon liittyvistä yhteisistä tuttavista, kuulumisista sekä tietysti valaanpyynnistä. Valaanöljyn ja -luun hintaa seurattiin tarkasti, ja siitä puhuminen liitti naiset työn ja teollisuuden maailmaan. Mary Lawrence: ”Kapteeni Curry kertoi meille valaanluun hinnan nousevan edelleen, mistä iloitsimme kovasti. Ennenkuulumaton tapaus historiankirjoissa, että valaanluusta maksetaan 1,50 dollaria paunalta. Tästä on kiittäminen naisia, ja oletan, että kaikki, jotka ovat mukana valaanpyynnissä, ovat todella kiitollisia tästä hamemuodista. Jatkukoon tyyli pitkään.”⁷

Vaimojen teksteistä näkyy, kuinka elämä on kokonaisvaltaista, samaan aikaan voi muistella kotia ja nauttia aviomiehen seurassa upeasta auringonlaskusta ja tähtitaivaasta. Martha Brown: ”Tulin juuri kannelta, jossa istuimme kapteenin kanssa siitä lähtien, kun upea päivä painui länteen. Samaan aikaan, kun auringonsäteet katosivat, ilmestyivät haaleammat, mutta aivan yhtä kauniit kuunsäteet paistamaan yllemme saaden sydämemme iloitsemaan ja myös muistuttamaan meitä kaukaisesta kodista...”⁸ Kapteenien vaimojen kirjoitukset kertovat siitä, kuinka tavallinen keskiluokkainen perheenäiti tai vaimo koki oman elämänsä kulun. Ihminen sopeutuu ajan kuluessa lähes kaikkeen. Annie Ricketson: ”Ihana sunnuntaiamu. Mutta täällä laivan kannella ei näytä pyhäpäivältä, kaikki ovat kiireisiä kuin mehiläisparvi. Kaksikymmentä yli yhdeksän kaksi valasta oli paloitettu, ja puoli yhdeltätoista he keittivät.”⁹ Ihminen oppii pärjäämään ja toimimaan toisin. Se on se ajatus, jota emme saisi unohtaa tämän päivän haasteissa. Ihminen pärjää kyllä, mutta meidän pitää toimia yhtenä yksikkönä yhteisen tavoitteen eteen. On se tavoite sitten sodan loppuminen, planeettamme säilyminen elinkelpoisena, lajikadon pysäyttäminen, nuorten pahoinvoinnin väheneminen, kodittomuuden poistaminen tai arvokas vanhuus.

Inhimillisyys ei tarkoita että olisimme täydellisiä, mutta sen on tarkoitettava sitä, että jokainen elämä on arvokas ja tutkimisen arvoinen. Kapteenien vaimoja oli vähän, vielä vähemmän heitä lähti merelle ja vain osalta on säilynyt päiväkirja meidän aikaamme asti. Mutta sitä tärkeämpää on lukea siitä lohdullisesta päivien jatkumosta, josta meidän jokaisen elämä koostuu. Mary Lawrence: ”Olemme kokeneet toinen toistaan kosteampia, sumuisia, tuulisia, kylmiä, pitkäveteisiä päiviä, kannella ei tosiaan ole miellyttävää. Pärjään kuitenkin oikein mukavasti. On pieni mukava kamiina, kunnon kotoisa tuli

siinä, lempeä aviomies, ja rakas pieni tytär. Kuinka epäkiitollista olisi valittaa. Minulla on myös runsaasti kirjoja ja paljon tehtävää. Olisi tosiaan ilahduttavaa nähdä ystäviä, mutta jatkuva onnellisuus ei ole mahdollista kuolevaiselle.”¹⁰

Kukaan meistä ei elä yksin, mutta jokainen elää omannäköisensä elämän. Yksilöllä on mahdollisuus muuttaa sitä yhteisöä, jonka osa hän on ja toisaalta tuo yhteisö muokkaa meitä. Tämä maailma on asettanut meidät tiettyyn paikkaan ja aikaan, tiettyyn sukuun ja perheeseen, rannikolle tai sisämaahan, mieheksi tai naiseksi, taitavaksi jossain ja täysin surkeaksi jossain muussa. Osaan me voimme vaikuttaa itse, ja osa on otettava annettuna. Väitän, että kapteenien vaimoilta, Mary Brewsterilta, Martha Brownilta, Mary Lawrencelta, Eliza Williamsilta, Augusta Pennimanilta, Annie Ricketsonilta, Eliza Brockilta, Lucy-Ann Crapolta ja Lucy Smithiltä voimme oppia spontaaniutta, uuden ja vieraan kokemuksen arvostamista, hyväsydämisyyttä, lojaalisuutta ja lujutta vaikeiden tilanteiden edessä. Jos jokainen meistä yrittää tehdä sen, minkä voi ja olla se paras versio itsestään, eikö silloin tämä maailma ole myös hitusen parempi paikka meille kaikille?

FL Emilia Syväsalmen yleisen historian alaan kuuluva väitöskirja ”Kapteenien vaimojen kokemus elämästä laivayhteisössä yhdysvaltalaisilla valaanpyyntialuksilla 1840–1870” tarkastettiin Turun yliopistossa 28.10.2022. Vastaväittäjänä toimi tohtori Sari Mäenpää (Forum Marinum) ja kustoksena professori Taina Syrjämaa (Turun yliopisto).

Väitöskirja on luettavissa osoitteessa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8996-6>

---

¹ Mary Brewster, "She was a sister sailor" *The Whaling Journals of Mary Brewster, 1845–1851*. Toim. Joan Druett. Mystic Seaport Museum Inc., Connecticut 1992, 79, 2.5.1846. Lainausten käännökset Emilia Syväsalmi.

² Mary Lawrence, *The Captain's Best Mate. The Journal of Mary Chipman Lawrence on the Whaler Addison, 1856–1860*. Toim. Stanton Garner. University Press of New England, Hanover and London 1966, 228, 7.4.1860.

³ Martha Brown, *She Went A-Whaling. The Journal of Martha Smith Brewer Brown from Orient, Long Island, New York, Around the World on the Whaling Ship Lucy Ann, 1847–1849*. Toim. Anne MacKay. Oysterponds Historical Society, New York 1993, 44, 20.12.1847.

⁴ Lawrence, *The Captain's*, 4–5, 10.12.1856.

⁵ Eliza Williams, "The Voyage of the Florida, 1858–1861. From the Journal of Eliza Azelia Williams". *One Whaling Family*. Toim. Harold Williams. The Riverside Press Cambridge, Boston 1964, 31–33, 3–4.12.1858.

⁶ Brown, *She Went*, 44–45, 20.12.1847.

⁷ Lawrence, *The Captain's*, 67, 28.1.1858.

⁸ Brown, *She Went*, 33, 18.10.1847.

⁹ Annie Ricketson, *Mrs. Ricketson's Whaling Journal*. Toim. Philip F. Purrington. The Old Dartmouth Historical Society, New Bedford 1958, 55, 8.6.1873.

¹⁰ Lawrence, *The Captain's*, 35, 18.5.1857.